

ROZHLAS VE SLUŽBÁCH NACISTICKÉ PROPAGANDY

M i r o s l a v B r e i t f e l d e r

V poledne 30. ledna 1933 přinesl – mezi dvěma hudebními kousky – německý rozhlas následující zprávu: „Vůdce nacionálních socialistů, Adolf Hitler, byl na základě dnešní dlouhé polední rozpravy pana říšského prezidenta s panem Hitlerem a panem von Papenem, panem říšským prezidentem právě jmenován říšským kancléřem.“¹

Přes odpor řady vedoucích pracovníků rozhlasu² mohli večer téhož dne posluchači prakticky všech německých vysílačů sledovat přímou reportáž z pochodňového průvodu SA, jakož i projev říšského vedoucího propagandy NSDAP a berlínského župního vedoucího J. Goebbelse³. 1. února ve 22 hodin pronesl do rozhlasu projev k národu novopečený říšský kancléř a vůdce NSDAP, Adolf Hitler⁴. Tyto záležitosti se – i vzhledem k časové tísní – ještě obešly bez výraznějších zásahů do vysílání (reportáž z 30. ledna lze spíše považovat za husarský kousek nacistů) i personálních čistek. V nadcházející volební kampani tomu již mělo být jinak. Goebbelsem navržený plán počítal s co možná nejširším využitím rozhlasu, s „čímž si naši protivníci nevěděli rady. (...) O to více se musíme snažit naučit se tomu my“⁵. Hitler měl hovořit ve všech městech s rozhlasovými stanicemi. „Přeložíme rozhlasové přenosy doprostřed lidu a přineseme tak posluchačům plastický obraz toho, co se na našich shromážděních odehrává. Já sám budu uvádět každou vůdcovu řeč a pokusím se zprostředkovat posluchačům kouzlo a atmosféru našich masových demonstrací.“⁶ Skutečné ovládnutí rozhlasu bylo plánováno až po volbách⁷, ale s přípravami na jeho převedení pod svoji absolutní kontrolu začal Goebbels již dříve. 15. února 1933 si ve Stuttgartu „nechal (...) do hotelu nakomandovat pány, kteří jsou zodpovědní za rozhlas, a řekl jim pěkně od plic své mínění. Ještě téhož dne museli dva z nich opustit své místo. To sebere ostatním chuť otravovat nás svými sabotážemi. Ještě si zřejmě neuvědomili, že v Německu probíhá revoluce“⁸. Hitlerův projev na závěrečné akci předvolební kampaně NSDAP „Dni probuzeného národa“ pak přenášel 4. března německý rozhlas do celé země. Nelze se ovšem

¹ Vaessen, K.: Rundfunk. In: Zeitungswissenschaft. 1. 6. 1937, s. 442. Citováno dle: Wulf, J.: Kultur im Dritten Reich. Presse und Funk. Eine Dokumentation. Frankfurt am Main / Berlin 1989, s. 275.

² Jako první odstoupil ze své funkce již v den Hitlerova nástupu k moci jeden ze zakladatelů německého rozhlasu a nositel četných vyznamenání a čestných cen, včetně doktorátů prestižních univerzit, Hans Bredow (1875 – 1959). H. Bredow byl v souladu s praktikami totalitního státu v říjnu 1933 zatčen, obviněn z korupce, daňových podvodů apod. Nakonec byl v roce 1935 odsouzen k šesti měsícům vězení, které si již dávno odseděl ve vazbě, a pokutě 5000 RM. Nacistickému režimu šlo především o to, představit jej – svého odpůrce – jako podvodníka. V celém tzv. Rozhlasovém procesu zněl nejvyšší rozsudek na jeden rok – odsouzený Dr. Hans Flesch, intendant berlínského rozhlasu, nebyl „čistý árijec“. In: Wulf, J.: o. c., s. 293 – 299.

³ Ten si do svého deníku pyšně zaznamenal, že jej přenášely všechny německé vysílače. Tento údaj však není zcela přesný, neboť pracovníci vysílačů Mnichov a Stuttgart odmítli projev vysílat. In: Reuth, R., G.: Joseph Goebbels Tagebücher. Band 2: 1930 – 1934. München 1999, s. 758. 2. února se pak v tisku objevily spekulace, že by se Goebbels měl stát komisařem pro rozhlas. Goebbels, jehož ambice směřovaly mnohem výše, byl těmito úvahami roztrpčen. *ibid.*, s. 759n., srv. také: „Gerüchte um Goebbels“. In: Vossische Zeitung, 2. 2. 1933.

⁴ Dle svědectví přítomného ministra Hjalmara Schachta se sice „vůdce“ chvěl po celém těle, nicméně projev, jehož hlavním sdělením byla informace o rozpuštění Reichstagu a vypsání parlamentních voleb na 5. března 1933, přečetl uměřeným a státnickým tónem. In: Fest, J., C.: Hitler. Eine Biographie. Frankfurt/Main – Berlin 1992, s. 543.

⁵ Goebbels, J.: Vom Kaiserhof zur Reichskanzlei. München 1934, s. 256.

⁶ *ibid.* – „Pokud některý rozhlasový posluchač nechtěl v posledním předvolebním týdnu slyšet Adolfa Hitlera, musel prakticky rezignovat na svůj přijímač.“ In: Eckert, G.: Der Rundfunk als Führungsmittels. In: Wagenführ, K. (Hrsg.): Studien zum Weltrundfunk. Bd. 1. Heidelberg / Berlin / Magdeburg 1941, s. 242n. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 331.

⁷ Reuth, R., G. (vyd.): Joseph Goebbels Tagebücher. Band 2: 1930 – 1934. München 1999, s. 761.

⁸ Reuth, R., G. (vyd.): o. c., s. 765.

zbavit dojmu, že výsledky voleb mnohem více než masivní volební kampaň ovlivnilo tzv. nouzové opatření „na ochranu národa a státu“ (Verordnung zum Schutz von Staat und Volk⁹), které pozastavovalo platnost řady občanských práv¹⁰. Ačkoli nacionální socialisté nezískali ve volbách předpokládanou nadpoloviční většinu mandátů (pouze 43,8%), podařilo se jim zakrátko prosadit řadu zákonů, které umožňovaly vládnout bez jakékoli parlamentní kontroly¹¹.

Při sestavování druhé vlády A. Hitlera přišlo 13. března na svět nové ministerstvo, ministerstvo národní osvěty a propagandy. Goebbels, který velmi těžce nesl skutečnost, že nebyl přibrán do vlády již 30. ledna, se tak po sedmi letech svého působení v Berlíně konečně dočkal oficiálního uznání. To, že maršál Hindenburg údajně komentoval jeho jmenování slovy: „No ano, ten starý trubadúr chce holt taky něčím být“, nejmladšímu ministrovi (35) Hitlerova kabinetu příliš nevadilo¹². O svých úkolech se nový ministr vyjádřil následovně: „Zřízením (...) ministerstva byl učiněn vpravdě revoluční krok. Národ již více nebude přenechán sám sobě, vláda nesmí být odříznuta od národa. (...) Nové ministerstvo se stane spojovacím článkem mezi vládou a národem (...) Nejdůležitější úlohou bude sjednotit veškeré propagační akce v říši v jedné ruce ... Národ musí začít jednotně myslet, jednotně reagovat a stát vládě plně a se sympatií k dispozici ... My budeme dohlížet na to, aby národ nebyl jítěn a aby byl vždy dostatečně informován o stavu věcí“¹³.

Aby „nejdůležitější médium dvacátého století“, rozhlas, jehož objev je srovnatelný s vynálezem knihtisku a který se „totálnímu státu sám od sebe nabízí“¹⁴, mohl plnit úkoly předepisované nacionálně socialistickým státem, a stát se tak nejúčinnějším prvkem pro ovlivňování veřejného mínění¹⁵, bylo třeba provést řadu nikoli kosmetických změn¹⁶. Především se jednalo o převedení kompetencí, které doposud vůči rozhlasu vykonávalo ministerstvo vnitra. 15. března 1933 předal ministr vnitra Goebbelsovi řízení personálních, politických, kulturních a programových úkolů rozhlasu, ovšem s výhradou, že tím nepředjímá definitivní řešení¹⁷. O týden později převzalo ministerstvo propagandy i úlohy, které v souvislosti s rozhlasovým vysíláním náležely ministerstvu pošt¹⁸. Mnohem důležitější pro

⁹ Craig, G., A.: Deutsche Geschichte 1866 - 1945: Vom Norddeutschen Bund bis zum Ende des Dritten Reiches. München 1989, s. 503

¹⁰ Nový šéf německého kabinetu využil příležitosti, která se naskytlá požárem Říšského sněmu a kterou si pravděpodobně sám nachystal, k okamžitému průlomu do stále ještě - teoreticky - platící Výmarské ústavy. Podařilo se mu přesvědčit prezidenta, aby vydal zmíněné nařízení. Tímto okamžikem byl prakticky v Německu vyhlášen výjimečný stav.

¹¹ Jednalo se především o tzv. „zmočovací zákon“ (Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich - sog. Ermächtigungsgesetz z 23. III. 1933), jenž umožňoval vládě čtyři roky vydávat zákony (včetně ústavních) bez souhlasu parlamentu. Říšský sněm se tak prakticky proměnil ve výrobu aklamačních souhlasů s politikou vlády. Likvidaci Komunistické strany Německa následoval zákaz sociálně demokratické strany. Zbylé strany se rozešly „dobrovolně“. 14. července 1933 byl vydán zákon proti zakládání politických stran. Jeho první paragraf byl naprosto jednoznačný: „V Německu existuje jako jediná politická strana NSDAP“. Bezprostředně po Hindenburgově smrti 2. srpna 1934 sjednotil Hitler úřad říšského kancléře a prezidenta a napříště se nechával titulovat „vůdce a říšský kancléř“ a teoreticky legálně nárokoval pro sebe veškerou moc v zemi. In: Overesch, M., Saal: Das III. Reich 1933 - 1939. Eine Tageschronik der Politik. Wirtschaft. Kultur. Augsburg 1991, s. 72.

¹² Reuth, R., G. (vyd.): Joseph Goebbels Tagebücher. Band 2: 1930 - 1934. München 1999, s. 779.

¹³ In: Reuth, R., G.: Goebbels. Eine Biographie. München 1995, s. 269n.

¹⁴ Reuth, R., G.: Goebbels, s. 276.

¹⁵ Reichsminister Dr. Goebbels: Wir werden den ersten modernen Rundfunk in der Welt schaffen. In: Film - Kurier. 8. 7. 1933. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 302.

¹⁶ Vzetí rozhlasu „do služby“ usnadnilo nacionálním socialistům i „nařízením o rozhlasu“ z 18. listopadu 1932, kterým se z rozhlasu stala státní publicistická organizace. In: Zentner, Ch., Bedürftig, F. (Hrsg.): Das grosse Lexikon des Dritten Reiches. München 1985, s. 505.

¹⁷ Der Wechsel im Rundfunk. In: Kölnische Zeitung, 16. 3. 1933. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 300.

¹⁸ Goebbels übernimmt die Überwachung des Rundfunks. In: Badischer Beobachter. Karlsruhe, 23. 3. 1933. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 300. - Pošta poté zajišťovala pouze technické náležitosti vysílání. srv. in: Reuth,

nové vedení přirozeně byla personální čistka, zahájená již v únoru, a „zglajchšlatování“ jednotlivých stanic. 25. března sdělil Goebbels intendantům a ředitelům rozhlasových společností, že nacionální socialisté nijak neskrývají skutečnost, že rozhlas patří jen jim a nikomu jinému: žádné jiné ideje než nacionálně socialistické již nesmějí přijít ke slovu. Na závěr se shromáždění rozhlasoví činitelé dozvěděli, že dojde k odstranění „posledních marxistických elementů.“ Provedené čistce padlo během několika týdnů za obětí 98 vedoucích a 38 „obyčejných“ zaměstnanců¹⁹. Na jejich místa nastoupili prověřeni bojovníci za nacionální socialismus²⁰, kteří mohli zaručit naplnění Goebbelsových slov, pronesených na jednání rozhlasových dohlížitelů NSDAP: „My, nacionální socialisté jsme se absolutně prosadili. V příštích dnech si nechám předvolat ty zástupce rozhlasu, kteří zastávají klíčové pozice, abych zvláště jim sdělil, že rozhlas bude odshora až k poslednímu muži ve vysílacím prostoru zcela a výhradně nacionálně socialistický.“²¹ Profesionalitu nových pracovníků mělo zaručit složení tzv. „mikrofonové zkoušky“ a následné přijetí do Říšské rozhlasové komory. Adept mohl být hodnocen jako nevyhovující, schopen pro malé, střední, resp. velké úlohy. „Staří bojovníci“, tj. členové NSDAP před rokem 1933, nemuseli pro získání „mikrofonového průkazu“ získat stanovený počet bodů²².

Podstatnou roli při ovládnutí rozhlasu sehrála likvidace samostatných stanic. 30. června byly definitivně stanoveny kompetence ministerstva propagandy. Jejich téměř bezproblémové akceptování jednotlivými zeměmi²³ umožnilo nastartovat proces, na jehož konci se regionální stanice²⁴ k 1. dubnu 1934 staly filiálkami Říšské rozhlasové společnosti (Reichsrundfunk – Gesellschaft) a sloužily de facto jen jako převaděče a zesilovače centrálního vysílání. Jejich majetek byl zabaven ve prospěch téže společnosti²⁵. V souladu se svojí personální politikou uvedl Goebbels do funkce ředitele 13. července 1933 tehdy osmadvacetiletého Eugena Hadamovského²⁶, který před převzetím moci proslul svými ostrými výpady proti „bezduché perverzité lidí z oficiálního rozhlasu“. Po jmenování Adolfa Hitlera říšským kancléřem zaujal Goebbelse perfektní organizací rozhlasových přenosů vůdcových vystoupení natolik, že byl jmenován vedoucím vysílání nadregionální stanice „Deutschlandsender“²⁷ a krátce nato

R., G. (vyd.): Joseph Goebbels Tagebücher. Band 2: 1930 – 1934. München 1999, s. 786, pozn. 45.

¹⁹ Reuth, R., G.: Goebbels. Eine Biographie. München 1995, s. 277. Dle Goebbelse se jednalo o „literáty, liberalisty, pseudotechniky, vyžírky a rozmařilce“. *ibid.*

²⁰ Na masovém shromáždění 7. června 1933 slíbil Hadamovsky, že do Vánoc se tisíce nezaměstnaných členů strany stanou pracovníky rozhlasu. In: Große Geschichte des Dritten Reiches und des Zweiten Weltkrieg. Der Staat Adolf Hitler. München / Köln 1989, s. 90.

²¹ Reichsminister Dr. Goebbels: Wir werden den ersten modernen Rundfunk in der Welt schaffen. In: Film – Kurier. 8. 7. 1933. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 302.

²² Schreiber, K., F.: Das Recht der Reichskulturkammer. Berlin 1935, s. 161n. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 309.

²³ „Zákon o nové výstavbě Říše“, kterým přešla veškerá práva zemí na Říši, byl přitom vydán až 30. ledna 1934.

²⁴ 28. března 1933 byly dosavadní rozhlasové společnosti (Berliner Funkstunde, Norddeutscher, Westdeutscher, Mitteldeutscher, Bayerischer, Süddeutscher Rundfunk aj.) sjednoceny do Říšské rozhlasové společnosti. Srv.: Walter, H.: Der deutsche Rundfunk. In: Breslauer Neueste Nachrichten. 14. 1934. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 337.

²⁵ Zentner, Ch., Bedürftig, F. (Hrsg.): Das grosse Lexikon des Dritten Reiches. München 1985, s. 505n.

²⁶ Dr. Eugen Hadamovsky 1904 - 1944 (1931 berlínský Gaufunkwart, 1932 Abteilungsleiter in Reichspropagandaleitung), člen NSDAP od roku 1930, mj. viceprezident Říšské rozhlasové komory a předseda Pracovního spolku pro televizi. Pro osobní neshody s Goebbelsem upadl roku 1942 v nemilost, přihlásil se dobrovolně na frontu a jako tankový důstojník padl roku 1944 v Rusku. In: Zentner, Ch., Bedürftig, F. (Hrsg.): o. c., s. 234.

²⁷ Nadregionální stanice, nejsilnější dlouhovlnná stanice v Evropě zahájila vysílání 20. 12. 1927. Po zestátnění německého rozhlasu měla za úkol být „reprezentantem Německé říše a německé kultury“. Po roce 1945 došlo k jejímu přičlenění k berlínskému rozhlasu a v roce 1971 byla přejmenována na „Hlas Německé demokratické republiky“. *ibid.*, s. 123n.

vedoucím říšského vysílání (Reichsendeleiter). V Říšské rozhlasové komoře zastával funkci viceprezidenta²⁸. Tato komora byla součástí na základě zákona z 22. září 1933 ustavené Říšské kulturní komory (Reichskulturkammer) ovládající a kontrolující veškerý kulturní život Třetí říše. Členem Říšské kulturní komory musel být každý tvůrčí pracovník či umělecký podnik. Podmínky členství byly stanoveny s ohledem na národně socialistickou ideologii a potřeby státu²⁹. Rozhlasová komora měla ovšem určitá specifika: „(...) v protikladu k ostatním komorám Říšské kulturní komory nemá za úkol pečovat o specifickou profesní organizaci umělců, nýbrž o problematiku udržení rozhlasu v jednotné linii jeho politického vedení. Jednotliví tvůrčí pracovníci náleží ve většině případů do jiných komor. (Rozhlasová) komora slouží vůdcově vůli proniknout rozhlasem celý národ tak, aby vedení státu a národní společnost tvořily jednotný celek. (...) Kolektivními členy komory jsou Říšská rozhlasová společnost, Říšský svaz německých koncesionářů, Německý technický rozhlasový svaz a Německá radioamatérská služba. Chybějící místní uskupení nahradí politický rozhlasový aparát NSDAP.“³⁰ I když bylo v roce 1935 jako součást komory vytvořeno Říšské sdružení pro rozhlas, které zahrnovalo veškeré spolupracovníky rozhlasu – od intendantů a vedoucích vysílání až po mistry zvuku a hlasatele, byla to právě chybějící „členská základna“, kterou jaksí nebylo možné řídit a která tak vyloučila vytvoření požadované rozhlasové jednoty³¹, a komora byla nařízením ministra propagandy v listopadu 1939 rozpuštěna a její členové dle specializace rozděleni do ostatních komor³².

Pro skutečné řízení práce s rozhlasem bylo určeno III. oddělení³³ ministerstva propagandy (die Rundfunkabteilung im Propagandaministerium), které dle svědecké výpovědi Goebbelsova osobního referenta Moritze von Schirmeistera před Norimberským tribunálem ministr osobně velmi ostře sledoval³⁴ a pokud možno vždy řídil sám³⁵. Úlohy byly vymezeny následovně: „Rozhlasové oddělení je velitelstvím německého rozhlasu. Vypracovává rámcové plány pro veškerý německý rozhlas a televizi dle ministrem stanovených politických a kulturních směrnic, vydává příkazy podřízeným služebnám a dává podněty jiným úřadům Říše. Tím, že vedoucí oddělení je zároveň říšským vedoucím rozhlasu v Říšském vedení propagandy NSDAP a předsedou Pracovního spolku německého rozhlasu, je zajištěno centrální řízení veškerých záležitostí týkajících se rozhlasu.“³⁶ Rozhlasové oddělení se dle

²⁸ *ibid.*, s. 234

²⁹ Říšská kulturní komora se členila do sedmi oddělení: Říšská filmová komora, Říšská hudební komora, Říšská divadelní komora, Říšská tisková komora, Říšská komora písemnictví, Říšská komora výtvarných umění a Říšská rozhlasová komora. Ta byla jako jediná v roce 1939 rozpuštěna. Prezidentem Říšské kulturní komory byl Dr. J. Goebbels, viceprezidentem stávající tajemník ministerstva propagandy. *ibid.*, s. 479

³⁰ Reichskulturkammer. In: *Kölnische Zeitung*. 1. 12. 1935. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 305n.

³¹ Již v roce 1934 (19. 3.) se od Rozhlasové komory odtrhla výroba rozhlasových přijímačů i obchod s nimi a přešly pod ministerstvo průmyslu. Přesto byl Goebbels – alespoň oficiálně – ještě v roce 1935 s prací komory velmi spokojen. Ve své zprávě z 15. listopadu ji chválil za vzrůst počtu posluchačů, za šíření „lidových přijímačů“, zákaz „niggerské hudby“ i konkrétní kulturní akce. In: Forsthoff, E. (Hrsg.): *Deutsche Geschichte von 1918 bis 1938 in Dokumenten*. Stuttgart 1943, s. 356.

³² Goebbelsův dopis prezidentům jednotlivých komor Říšské kulturní komory z 22. ledna 1940. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 317.

³³ V definitivní podobě mělo ministerstvo dvanáct oddělení: I) Správní oddělení, rozpočet, osobní oddělení, zákonodárství, Říšská kulturní komora. II) Propaganda. IIa) Střežení kulturní činnosti neáriřců; III) Rozhlas; IVa) Domácí tisk; IVb) Zahraniční tisk; V) Film; VI) Divadlo; VII) Zahraniční oddělení; VIII) Písemnictví; IX) Výtvarné umění; X) Hudba; XI) Lidová tvořivost; XII) Cizinecký ruch

³⁴ „Er hat sich keine Abteilung so scharf unter die Lupe genommen wie den Rundfunk.“ Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 302.

³⁵ Vedoucími III. oddělení byli: červen 1933 až duben 1937 Horst Dreßler – Andreß; do září 1939 Alfred – Ingemar Berndt; od září 1941 Wolfgang Diewerge a od listopadu 1942 Hans Fritsche. *ibid.*, s. 302

³⁶ Müller, W., G.: *Das Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda*. Berlin 1940, s. 22. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 303.

působnosti členilo na čtyři odbory: a) Kulturní záležitosti a zahraniční rozhlas (politické přenosy a vysílání, organizace národních slavností v rozhlase, kulturní výměna s cizinou, zřízení a péče o vysílání německého rozhlasu v zahraničí, vědecká práce, školní rozhlas, mezinárodně kulturní záležitosti, Světový rozhlasový spolek, součinnost tisku a rozhlasu); b) Zvláštní úkoly (mobilizační příkazy pro rozhlas, organizace rozhlasu pro případ války, nasazení rozhlasu jako propagandistické zbraně); c) Ekonomika, právní záležitosti, reklama (rozhlasové poplatky, propagace rozhlasu, „lidový přijímač“ etc.); d) Rozhlasová technika (organizačně technické zabezpečení vysílání, zřizování rozhlasových stanic a vysílačů, rozhlas po drátě)³⁷.

Jako říšský ministr pro národní osvětu a propagandu, říšský vedoucí propagandy v NSDAP a prezident Říšské kulturní komory nastolil Goebbels v rozhlase dokonalý vůdcovský princip. Určoval nejen co se bude v německém rozhlase vysílat (příkaz pro obsah programu), jak se bude vysílat (rozkaz pro formální provedení), kdy se bude vysílat (rozkaz pro uvolnění či zadržení určitého programu) a konečně kde se bude vysílat (rozkaz o používání dlouhých, středních a krátkých vln, jakož i rozkaz o vysílání určitých vysílačů či jejich skupin). Nespolehal jen na obecné směrnice a výnosy pro rozhlasovou politiku, nýbrž pečoval i o programové drobnosti a jednotlivosti, a to zvláště tehdy, jednalo-li se o přenosy z nacionálně socialistických slavností, jako byly stranické sjezdy, oslavy 1. máje atd. Maximální možnou péči pak zaměřil na vysílání z manifestací, jichž se (zpravidla jako řečník) zúčastnil sám vůdce³⁸. Goebbels si ovšem byl vědom faktu, že pokud má rozhlasové vysílání účinně sloužit politické propagandě, je nutné eliminovat hrozící nebezpečí, že neustálé stranicko - politické běsnění na vlnách éteru posluchače v brzké době znechutí a možnosti rozhlasu jako propagandistického média výrazně omezí. Varovným mementem mu mohl být značný neúspěch v oblasti tisku³⁹. Dbal tedy na to, aby vysílání neztratilo svůj zábavný charakter. Poučení uštědřovaná rozhlasem měla být vedena velmi opatrně a inteligentně. Rozhodně nesmělo dojít k přepolitizování vysílání. Odmítal snahu některých vysílačů vytvořit politické vysílání v naději, že se tak podaří národ správně podchytit. To však dle ministra byla nesprávná metoda práce: Dvě či tři politické přednášky denně nevypovídají naprosto nic o politické práci stanice, pochopitelně vyjma velkých stranických a státních akcí, které hýbají národem a nejvíce jej zajímají, jako jsou přenosy z 1. máje, sjezdu strany, dožínek, projevů vůdce atd. Primární úlohou rozhlasu je ovšem zpestření všedního dne a uvolnění. Pobavení posluchačů v nejlepší slova smyslu je důležitým úkolem rozhlasu, neboť slouží a přispívá k politické rozhodnosti národa⁴⁰. Při zahájení rozhlasové výstavy v roce 1936 to zopakoval veřejně: „Vysílání rozhlasu musí být sestaveno (...) z chytrého a psychologicky promyšleného programu, který zahrne správně namixovanou dávku poučení, vzrušení, uvolnění a zábavy.

³⁷ *ibid.*, s. 303.

³⁸ Jen v roce 1933 rozhlas přenášel na 50 Hitlerových vystoupení a manifestací. Eckert, G.: *Der Rundfunk als Führungsmittel*. In: Wagenführ, K. (Hrsg.): *Studien zum Weltrundfunk*. Bd. 1. Heidelberg / Berlin / Magdeburg 1941, s. 242n. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 331.

³⁹ Uniformita německého tisku, jeho jednotvárnost a nuda byly příčinou poklesu nákladů dokonce i nacistických periodik. Řada novin a časopisů byla nucena zastavit vydávání, a to jak z důvodů „politických“, tak i ekonomických. Jen za první čtyři roky vlády národních socialistů klesl počet deníků z 3607 na 2671. Ani výchova, ani stesky na epigony liberálních časů, kteří záměrně činí z ideálů státu cosi demotivujícího a nenápaditého, takže čtenář jen nerad sáhne po novinách, nezměnily nic na této tristní skutečnosti. Marně apelovali Goebbels i Amann na redakce, aby odstranily monotónost svých listů. Viz: Goebel, K.: *Totaler Staat und Presse (Inaugural-Dissertation)*. Freiburg 1936, s. 34.; Srv. také: Shirer, W., L.: *Aufstieg und Fall des Dritten Reiches*. Bindlach 1990, s. 240.

⁴⁰ Dr. Goebbels: *Der Rundfunk dient der Auflockerung des Alltags*. In: *Berliner Lokal-Anzeiger*. 5. 12. 1935, Abendausgabe. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 362. – Lapidárněji se Goebbels vyjádřil ve svém deníku: „Řeč před rozhlasovými intendanty. Programová uměřenost. Méně politiky. Více zábavy.“ In: Reuth, R., G. (vyd.): *Joseph Goebbels Tagebücher*. Band 3: 1935 – 1939. München 1999, s. 916

Přitom je třeba myslet na to, že převážná většina posluchačů je trvale zatažena do nervy a síly vyčerpávajícího každodenního shonu, že v těch několika málo hodinách klidu nalezne u svého přijímače zábavu a uvolnění. Těch několik málo, kteří mají potřebu být živeni Kantem a Hegelem, naprosto nepadá na váhu⁴¹. Že měl v tomto ohledu nezanedbatelný úspěch, dokládá i akce s levnými, tzv. lidovými radiopřijímači⁴², po níž se počet rozhlasových koncesionářů pronikavě zvýšil. Dá se dokonce hovořit o bezprecedentním rozmachu rozhlasového vysílání v nacistickém Německu. Ze čtyř miliónů posluchačů v roce 1933 stoupl jejich počet v roce 1934 na 29 miliónů a v roce 1939 na 97 miliónů, to vše samozřejmě i s odpovídajícím vzrůstem příjmů z rozhlasových poplatků⁴³. Akce proběhla pod heslem: „Celé Německo naslouchá vůdci s novým lidovým radiopřijímačem“. Vděční posluchači obdařili nový rozhlasový aparát familiárním přívskem „Goebbelsův rypák“ (Goebbels-Schnauze⁴⁴). „Každý dům, každá domácnost musí vlastnit rozhlasový přijímač. Proti příliš hlasitému poslechu lze nalézt odpovídající zákony. Ale: „Žádný byt bez rádia“, to musí být devizou totálního státu, pokud se nehodlá spokojit s pouhou většinou, onou modlou majority, nýbrž se chce prosadit v celém národě.“⁴⁵ Pouhých osm let před vydáním tohoto hesla zastával J. Goebbel, tehdy horlivý pracovník stranického aparátu v Berlíně, zcela odlišný názor. Když v roce 1925 navštívil dům svých rodičů v Rheydtu a zjistil, že otec zakoupil rozhlasový přijímač, byla jeho reakce téměř hysterická: „Rozhlas! Rozhlas! Rozhlas v domě! Němec zapomene kvůli rozhlasu na práci i vlast. Moderní prostředek šosáků. Ideál šosáků!“⁴⁶ Je jen přirozené, že ani posluchačská obec nemohla být ponechána sama sobě. Přetvoření Říšského svazu německých rozhlasových koncesionářů⁴⁷ (Reichsverband Deutscher Rundfunkteilnehmer) vyplynulo z logiky věci. Cílem bylo „vytvoření německé rozhlasové jednoty. Státní rozhlas a organizované svazy koncesionářů musí být smysluplně propojeny a začleněny do společného státního organismu. (...) Ve Svazu německých rozhlasových koncesionářů má vzniknout jednotné a jediné nacionálně socialistické hnutí, jehož částmi pod jednotným vedením budou posluchači a rozhlasoví technici.“⁴⁸ Takto se na manifestaci organizované zmiňovaným Svazem vyjádřil Reichsendeleiter Hadamovsky. Co si pod pojmem rozhlasová jednota představuje, vyjádřil jednoznačně slovy: „Rozhlasový pořádek“⁴⁹.

⁴¹ Citováno dle: Große Geschichte ... s. 92

⁴² Průměrná cena normálního radiopřijímače se pohybovala mezi 200 - 400 RM. Přijímač VE 301 vyvinutý na návrh ministerstva propagandy inženýrem Ottou Griesingem stál včetně antény jen 76 RM. Mohl přijímat jen ve středovlnném pásmu, čímž byl poslech zahraničních vysílačů takřka znemožněn, avšak svojí cenou byl dostupný valné většině německých občanů. Počet domácností vybavených rozhlasovým aparátem tak stoupl z 25 % v roce 1933 na 65% v roce 1941.

⁴³ Například jen ve fiskálním roce 1933 činil příjem ministerstva propagandy 10 737 500 RM (asi 2,7 mil. tehdejších dolarů), a to převážně z rozhlasových poplatků. Plánované výdaje činily 13 528 500 marek; schodek byl varován sumou 4 247 000 marek, ušetřenou ministerstvy vnitra, zahraničí a Říšským kancléřstvím. In: Irving, D.: Goebbels. Pán myšlenek Třetí říše. Brno 1998, s. 248n.

⁴⁴ Reuth, R., G.: o. c., s. 276

⁴⁵ Engelbert, K.: Deutsche Kunst im Totalen Staat. Lahr i. B. 1933, s. 94 – 95.

⁴⁶ In: Reuth, R., G. (vyd.): Joseph Goebbels Tagebücher. Band 1: 1924 – 1929. München 1999, s. 211. – Není zcela jasné, proč se v českém překladu Irvingovy práce objevuje termín „filištínský ideál“ a obrat „všechno přenášené po drátě“. In: Irving, D.: o. c., s. 67.

⁴⁷ Reichsverband Deutscher Rundfunkteilnehmer – v roce 1930 nacionálními socialisty a částí konzervativců založený spolek rozhlasových posluchačů, který se pokoušel získat vliv na programovou skladbu rozhlasu. V roce 1931 se nacionálními socialistům podařilo dostat spolek pod svoji plnou kontrolu a neúspěšně se pokoušeli vybojovat nacionálně socialistickou rozhlasovou revoluci. V roce 1935 byl spolek rozpuštěn, neboť nacistické vedení rozhlasu pokládalo zastoupení posluchačů vůči rozhlasu za zbytečné. In: Zentner, Ch., Bedürftig, F. (Hrsg.): Das grosse Lexikon ..., s. 487.

⁴⁸ Die Neugestaltung des Rundfunkwesens. In: Deutsche Allgemeine Zeitung. 30. 6. 1933. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 322.

⁴⁹ ibid. – v originále: „Rundfunkeinheit heiße: Rundfunkordnung.“

Kritika necudnosti, dvojsmyslnosti, ba dokonce poškozování hodnot německého národa a rasy v některých zábavných pořadech se ozývala zejména z řad vedení Hitler-Jugend⁵⁰. To vyžadovalo mravný a čistě nacionálně socialistický rozhlas, neboť „celý národ může spojit jen rozhlas, když stojí ve službách velké ideje, když je zvěstovatelem velké víry, když ukazuje cestu k oněm velkým cílům, které mi zoveme Německo. HJ postavilo jako vůbec první rozhlas do služeb světonázorové výchovy“.⁵¹

Nutnost velkého rozsahu zábavy v rozhlasovém vysílání si však uvědomoval i Adolf Hitler, i když její význam objasnil v poněkud odlišném kontextu, a sice pro zahraniční vysílání německého rozhlasu: „Rozhlasové vysílání, určené pro Anglii, musí obsahovat velké množství hudby, která odpovídá jejich vkusu, aby si Angličané stále více zvykali na to, že když nemají nic takového, jako jsou koncerty na přání, mohou si naladit naše vysílače. Zprávy našich stanic pro Anglii se musí omezit na holá fakta a zdržet se jakýchkoli hodnocení. Například informace o obchodních zájmech vysokých anglických finančníků na určitém zbrojním programu, na vedení války kvůli ní samé i na určitém způsobu jejího vedení by měly být podány tak, aby si závěry mohli udělat posluchači sami. Čistě věcné informace se dle přísloví, že „vytrvalé kapání vyhloubí skálu“ nemohou minout účinkem. Naproti tomu vlastnímu národu nesmí být v rozhlasových zprávách samozřejmě sdělována jen fakta, nýbrž podáváno srozumitelné vysvětlení, jakož i jednoznačné hodnocení událostí. Vždyť vlastní národ lze propagandisticky nejlépe vybičovat k nejvyšším výkonům jednoznačným trefným hodnocením. On sám proto doporučuje, aby se v našem zpravodajství stále hovořilo o ‚opilci Churchillovi‘ a ‚zločinci Rooseveltovi‘.“⁵²

Ještě důležitější, než možnost vybavit co možná nejvyšší počet domácností radiovým přijímačem, bylo nařízení účastnit se při významných příležitostech „společného poslechu“ (Gemeinschaftsempfang). Zaměstnanci závodu, členové stranické buňky nebo žáci a učitelé se v takovýchto případech museli shromáždit u reproduktorů a společně sledovat kupříkladu vůdčův projev. Tato koncentrace posluchačů zaměřená k „prožitku ve společenství“ (Erlebnisgemeinschaft) měla za úkol vyvolat podobné citové prožitky jako při masových shromážděních. Efekt nebyl pochopitelně srovnatelný, nicméně tímto způsobem mohli blokoví (i jiní) důvěrníci strany a jejich složek zjistit účast a odhalit zakuklené individualisty. Koneckonců ani brilantní řečník Hitler nebyl při vystoupeních před rozhlasovým mikrofonem nijak zvláště přesvědčivý: vůdce zjevně potřeboval pro rozvinutí svých rétorických schopností kolem sebe větší množství posluchačů. Rozhlasové přenosy jeho vystoupení se proto organizovaly v rámci velkých shromáždění a manifestací, mj. i za účelem vytvoření patřičné stimulační kulisy. V tom ostatně spočíval největší rozdíl oproti dřívějším vládním sdělením. Do začátku války tak posluchači měli tu úžasnou příležitost vyslechnout v průměru jednu vůdčovu řeč týdně⁵³.

Válka přirozeně mnohé změnila i v práci nacionálně socialistického rozhlasu. Problém spočíval především v tom, že na rozdíl od tisku nebylo možné radiové vlny zcela kontrolovat. Zahraniční vysílače tak teoreticky mohly narušovat Goebbelsův informační a propagandistický monopol. Zatímco až do 1. září 1939 německé noviny zveřejňovaly rozhlasové programy sousedních zemí, bylo k 1. září 1939 vydáno nařízení zakazující poslech zahraničních vysílačů, a to včetně neutrálních a spojeneckých zemí. „V moderní válce bojuje protivník nejen vojenskými, ale i takovými prostředky, jejichž cílem je ovlivnit a rozdrtit

⁵⁰ Es geht auch ohne Zoten. In: Westdeutscher Beobachter. 14. 8. 1938. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 372. Oblíbeným heslem v HJ bylo: „Unterhaltung heißt: unter der Haltung!“ ibid.

⁵¹ Otto Zandner in: NS – Funk. 24. 12. 1934. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 370.

⁵² Picker, H.: Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier. Frankfurt am Main / Berlin 1989, s. 211n.

⁵³ Eckert, G.: Der Rundfunk als Führungsmittels. In: Wagenführ, K. (Hrsg.): Studien zum Weltrundfunk. Bd. 1. Heidelberg / Berlin / Magdeburg 1941, s. 242n. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 331.

duševní síly národa. Takovým prostředkem je rozhlas. Každé slovo, které protivník vysílá, je samozřejmě lživé a určené ke škodě německého národa. Říšská vláda si je vědoma toho, že každý zodpovědný Němec si je vědom své povinnosti a zanechá poslechu zahraničního rozhlasu. Pro ty soukmenovce, kterým tento pocit zodpovědnosti chybí, vydala ministerská rada říšské obrany nařízení o mimořádných opatřeních. Dle nich je poslech a šíření politických zpráv zahraničních vysílačů trestné. (...) Ještě nebezpečnější než poslech zahraničních vysílačů je rozšiřování jejich zpráv. Zde nastupuje trest vězení, ve zvláště těžkých případech i trest smrti. (...) Vždyť pro německý národ je samozřejmě, že nedá svoji důvěru jakémusi tendenčnímu zpravodajství ze zahraničí, nýbrž že pro něj platí jen jedna vůle a jeden zákon: slovo vůdce!⁵⁴ Vliv zahraničního zpravodajství se ovšem ani tímto způsobem zcela eliminovat nedal, i když zmiňovaný „lidový přijímač“ byl záměrně konstruován s omezenou schopností příjmu (bez krátkovlnného pásma). Zahraniční rozhlas tak zpravidla bylo možné zachytit jen v pohraničních oblastech. Přesto Goebbels na začátku války neváhal přijít s radikálním návrhem: zabavit veškeré rozhlasové přijímače v Německu. Ostatní nacionálně socialističtí pohlaváři tento návrh z taktických důvodů odmítli. Samotný nápad však poskytuje zajímavý pohled na to, jak ministr propagandy důvěřoval v úspěšnost své činnosti⁵⁵. Zřejmě ve stejné víře ve svůj národ se k obdobné myšlence v roce 1942 vyjádřil i Hitler, když trpce litoval, že ministerstvo propagandy nesplnilo úkol zadaný na počátku války a selhalo při zavádění rozhlasu po drátě, který má obrovské přednosti: jeho příjem není nikdy rušen a především znemožňuje poslech zahraničního rozhlasu a tím i působení cizí propagandy. Jako příklad uváděl skutečnost, že v dobytých sovětských městech je rozhlas po drátě nacházen v téměř každé budově. Po válce bude nutné v Německu jako absolutní samozřejmost zavést rozhlas po drátě. Vždyť „žádná rozumná vláda si nevystaví svůj národ jedovatému působení někoho jiného. Jinak by klidně mohla nechat veřejně působit sto či tisíc propagandistů nepřátelské mocnosti, kteří by německý národ rozložili a přiměli jej k puči proti vlastnímu vedení.“ Hitler dovedl své úvahy i k možnosti zavést řízenou kabelovou televizi. Předpokládal i takovou konstrukční úpravu televizního přijímače, který by umožňoval pouze příjem vládou schválených televizních vysílačů⁵⁶. (Přestože Hitler vydal krátce po převzetí moci novým představitelům NSDAP v rozhlase a Říšské poště příkaz, aby ve spolupráci s německým průmyslem vyvinuli německý televizní přístroj, je zajímavé, že se ani Hitler, ani Goebbels⁵⁷ neangažovali nijak výrazněji ve využití televize, která nabízela propagandě ještě mnohem širší možnosti než rozhlas. Přitom již 22. března 1935⁵⁸ zahájila Říšská rozhlasová společnost jako první na světě pravidelné televizní vysílání a Eugen Hadamovsky okamžitě informoval v nadšeném telegramu Hitlera o neobyčejných možnostech nového média⁵⁹. „Televizní vysílač Paul Nipkow⁶⁰“ vysílal až do roku 1943 třikrát týdně

⁵⁴ Der Runerlaß des Ministerrates. In: Die schöne Rundfunkzeitschrift. Berlin, 19. 9. 1939. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 378.

⁵⁵ Klinkskiek, D.: Herrschafts- und Manipulationstechniken des Nationalisozialismus. Tübingen 1983, s. 68n. – Přitom ještě 21. března 1938 nechal Goebbels rozdělit rakouským obcím a starým bojovníkům 20 000 lidových přijímačů. In: Overesch, M., Saal: Das III. Reich 1933 – 1939. Eine Tageschronik der Politik. Wirtschaft. Kultur. Augsburg 1991, s. 433.

⁵⁶ Picker, H.: Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier. Frankfurt am Main / Berlin 1989, s. 436n.

⁵⁷ Celá situace je ještě méně pochopitelná, když si uvědomíme, že technologický pokrok naplňoval Goebbelse stálým vzrušením. Na jedné technické výstavě si např. zatelefonoval do Thajska a pohovořil s kapitánem lodi Bremen, která se v té době plavila na otevřeném moři. O možnostech televize byl zevrubně informován. In: Irving, D.: Goebbels. Pán myšlenek Třetí říše. Brno 1998, s. 248n.

⁵⁸ Vůbec první přenos se v Německu uskutečnil na přelomu let 1928/1929.

⁵⁹ „Náš úkol v těchto dvou letech (1933 - 1935): Vaše slova, můj vůdče, předat do všech německých uší. Nyní přišel čas, v němž chceme prostřednictvím nacionálně socialistické televize (Fernsehrundfunk) začít pěstovat Váš, můj vůdče, ve všech německých srdcích hluboký a nesmazatelný obraz.“ Hadamovskys Telegramm an Hitler. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 327.

(pondělí, středa, sobota) vždy od 20.30 do 22 hodin. Program tvořilo zpravodajství a úryvky z filmů. Přenos bylo možné sledovat celkem na třinácti místech v Berlíně a Postupimi. Vstup byl zdarma a počet návštěvníků dosahoval pravidelně tří tisíc⁶¹. Vysílalo se i v rámci berlínských olympijských her. Od roku 1938 byl příjem možný také v Mnichově. V témž roce zahájil výzkumný ústav Říšské pošty vývoj televize pro domácí příjem. První televizní přijímač (Televizní lidový přijímač E 1; cena 650 RM, rozměry obrazovky 20 x 23 cm), který německý průmysl Hitlerovi představil, věnoval vůdce Evě Braunové, a sice do jejího malého dvoupatrového domu v mnichovské Wasseburger Straße⁶².)

Rozhlas v totalitním nacionálně socialistickém režimu sloužil – stejně jako ostatní sdělovací prostředky – jedinému cíli: podpoře stranického a státního vedení, propagaci jeho cílů a bezostyšnému obelhávání vlastních občanů. Jeho působení bylo o to nebezpečnější, že byl poměrně úspěšný. Svojí zdánlivou nepoliticitou a zábavností dokázal oslovit miliony posluchačů. Dle vkusu publika postavené zábavné pořady, jako např. velmi oblíbené koncerty na přání, zdánlivě sloužící rozptýlení a uklidnění měly za úkol udržet posluchače u jejich přijímačů a vytvořit tak předpoklad pro politické působení na radiových vlnách. Vedoucí rozhlasové činnosti se vlastně tímto cílem nijak zvláště netajili: „V rozhlase nesmí existovat nic, co by v posledním a nejhlubším smyslu nebylo propagandou, (...) skutečný, pravý rozhlas je přímo propagandou. Rozhlas je ztělesnění významu slova propaganda“, napsal sárský rozhlasový intendant⁶³. A zástupce říšského vedoucího vysílání NSDAP jej jakoby doplnil: „Velkoněmecký rozhlas prostřednictvím revoluční obnovy již získal čistě politické funkce, které působí ve všech sférách života národa. (...) Úlohy propagandy jsou také díky propagandě rozhlasové jasněji vymezeny než kdykoli předtím. Prostřednictvím tohoto mocenského nástroje probíhá výchovná práce ve všech oblastech německého života. Rozhlas s politickou propagandou převzal významnou úlohu: být bojovník a služebník vůdce a národa.“⁶⁴ Mouřenín či slouha, který vykonal svoji práci, bývá vyzván k odchodu. A právě tak chtěl na počátku války s rozhlasem, svojí někdejší zalíbenou hračkou, skoncovat Dr. Joseph Goebbels – jen rok předtím tak pyšně tvrdící, že nacionální socialisté učinili z Němců nejrozhlasovější národ Evropy⁶⁵.

⁶⁰ Jak známo, objevili Paul Nipkow (1884) a Karl Ferdinand Braun (1897) televizní obrazovku. To spolu s celou řadou dalších vynálezů umožnilo již v roce 1919 zahájit první pokusy s přenosem obrazu.

⁶¹ Overesch, M., Saal: Das III. Reich 1933 – 1939. Eine Tageschronik der Politik. Wirtschaft. Kultur. Augsburg 1991, s. 200. Viz též: Harenberg Schlüsseldaten des 20. Jahrhundert. Dortmund 1993, s. 293, 433.

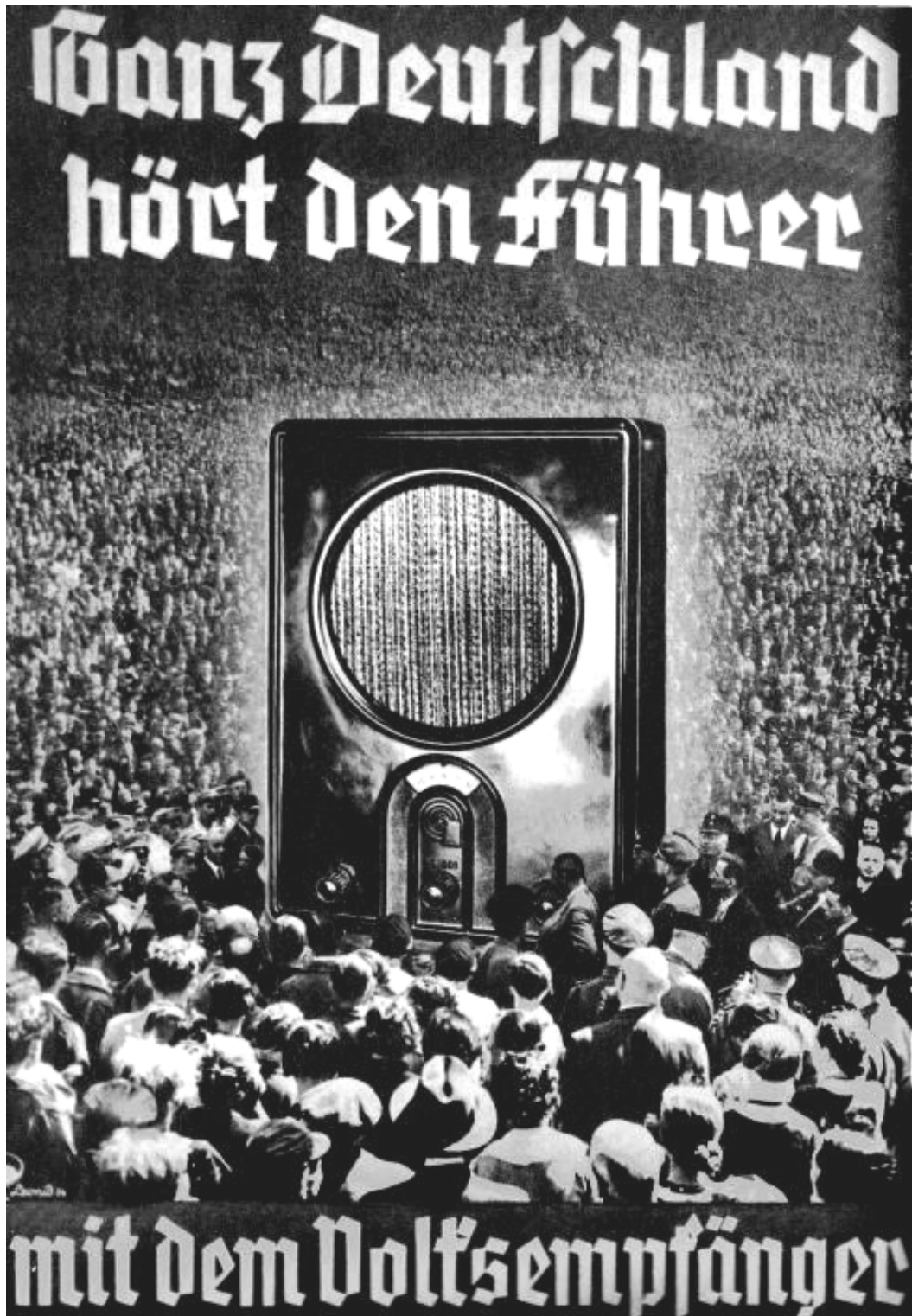
⁶² Picker, H.: Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier. Frankfurt am Main / Berlin 1989, s. 134.

⁶³ Citováno dle: Große Geschichte des Dritten Reiches und des Zweiten Weltkrieg. Der Staat Adolf Hitler. München/Köln 1989, s. 93.

⁶⁴ Fischer, H.: Politische Propaganda und Rundfunk. In: Handbuch des Deutschen Rundfunks 1939 – 1940. Heidelberg/Berlin 1939, s. 12n. Citováno dle: Wulf, J.: o. c., s. 343n.

⁶⁵ Toto prohlášení padlo na berlínské rozhlasové výstavě, zahájené 5. srpna 1938. Za další úspěch Goebbels pokládal skutečnost, že se podařilo na trh uvést malý rozhlasový přístroj v ceně 35 RM. Úkolem pro budoucnost mělo být výkonné autorádio pro Volkswagen. In: Overesch, M., Saal: o. c., s. 462; srv. také: Klinskies, D.: Herrschafts- und Manipulationstechniken des Nationalsozialismus. Tübingen 1983, s.67.

Illustrace

Rundfunk im Dienst der Nazipropaganda

Zusammenfassung

Schneller und gründlicher als andere haben die Nationalsozialisten die Möglichkeiten des neuen Mediums Rundfunk erkannt und sich zunutze gemacht. Goebbels erklärte den Funk zu dem wichtigsten Massenbeeinflussungsinstrument des 20. Jahrhunderts und verglich seine Bedeutung mit der Erfindung des Buchdrucks. Zu einem der vordringlichsten Ziele in den ersten Monaten nach der Machtübernahme wurde deshalb die „Schaffung der deutschen Rundfunkeinheit“ erklärt, das hieß zunächst, „daß der Rundfunk von der höchsten Spitze bis zum letzten Mann im Senderaum nun ganz eindeutig nationalsozialistisch eingestellt zu sein hat.“ Sofort nach den Reichstagswahlen vom 5. 3. 1933 begannen Entlassungen zahlreicher Mitarbeiter und alle Schlüsselstellungen wurden mit National-Sozialisten besetzt.

Die Rundfunkabteilung des Propagandaministerium galt als „Befehlzentrale des Deutschen Rundfunks“. Voraussetzung für den erfolgreichen Einsatz des Rundfunks als Propagandainstrument war die Ausweitung des Hörerkreises. Auf diesem Sektor konnten die Nationalsozialisten ungewöhnliche Erfolge vorweisen: Von 1932 bis 1939 stieg die Zahl der Besitzer eines Radiogerätes von 4,18 Mio. auf 12,5 Mio. Dieser Erfolg war im wesentlichen der Entwicklung des „Volksempfängers“ zu verdanken. Bedeutsamer als der direkte Apell an die Bevölkerung war die Indoktrination durch scheinbar unpolitische Sendungen. Am Geschmack des Publikums orientierte Unterhaltungssendungen sollten die Menschen an die Rundfunkgeräte locken und schufen so erst die Voraussetzungen für eine politische Beeinflussung über den Äther. In dieser Hinsicht war der NS-Rundfunk erfolgreicher als z. B. die Presse mit ihrer abschreckenden Eintönigkeit. (Deutsch vom Verfasser)

Radio in the service of Nazi propaganda

Summary

The Nazis have realized earlier and more profoundly than the others the unique possibilities of this new mass medium and succeeded in using the radio for their purposes, Goebbels called radio broadcasting the most important instrument in affecting people and compared its significance with the invention of book printing. Immediately after seizing the power, the Nazis announced „the creation of the German broadcasting integrity“ which meant that „all the broadcasting staff – from top to bottom – must serve clearly and decisively the new national socialist regime“. Straightaway after the Reichstag elections on the 3rd of March 1933, the Nazis have started the purges among the radio staff. Many people were fired and all the key positions were occupied by the Nazi Party members and their active supporters.

The radio department in the Ministry of propaganda became „the headquarters of German broadcasting“. To make the radio broadcasting more effective and successful, it was necessary to raise first the number of radio listeners. In this respect the Nazis reached the tremendous success: from 1931 to 1939 the number of radio set owners raised from 4,18 million to 12,5 million. This success was closely associated with the development of „people receivers“. The successful indoctrination can be explained by smart combination and mixture of political agitation with seemingly unpolitical broadcasting. Leisure programmes tried to attract the attention of average listeners, to make them later the objects of regime propaganda. In this regard the Nazi radio broadcasting was more successful than e. g. the Nazi press with its abhorrent unanimity. (English by Jan

Kumpera)